

НЯКОИ ПРОБЛЕМИ ПРЕД СОЦИАЛНО-ОСИГУРИТЕЛНАТА СИСТЕМА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Д-р Анелия Пържанова

**Филиал на Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”,
гр. Смолян**

Анотация: В условията на динамично променяща се и политически нестабилна среда, основното предизвикателство пред социалното осигуряване е защитата на интересите на населението и задоволяване потребностите на нетрудоспособните лица, лишени от възможността да имат трудови доходи. Пред сложната система на социалното осигуряване възникват множество проблеми с обществено-политически, методологически и субективен характер и провокирани от честите промени в нормативната уредба.

Ключови думи: социално осигуряване, осигурителна система, предизвикателства, проблеми

SOME PROBLEMS TO THE SOCIAL INSURANCE SYSTEM OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Aneliya Parzhanova, PhD

Branch of the Varna Free University “Chernorizets Hrabar”, Smolyan

Abstract: In the context of a dynamically changing and politically unstable environment, the main challenge for social security is to protect the interests of the population and to meet the needs of disabled people who are not entitled to income. In the complex system of social security there arise many problems with

socio-political, methodological and subjective character and provoked by frequent changes in the legal framework.

Keywords: social security, social security system, challenges, problems

Социалното осигуряване е самостоятелна обществена система с основна функция защита на потребностите на лица, останали без трудови доходи. Осигуряването на необходимите средства за издръжка на нетрудоспособната част от населението, оказва негативни социални и икономически ефекти върху доходите на работещите членове на семействата. Общественото осигуряване е сложна система, гарантираща получаването на доходи или услуги, като резултат от принос към осигурителните фондове. Основната цел на осигурителните плащания, предоставяни от избраната от обществото осигурителна система, е да компенсират загубените доходи от труд при настъпване на рисковете болест, трудова злополука, майчинство, безработица, инвалидност, старост и смърт.¹ По-голямата част от населението на България е свързано със социално-осигурителната система, тъй като всички лица упражняващи трудова дейност под различни форми ползват осигурителни права, а пенсионерите са над 2 милиона.²

Основната цел на осигурителната система е максимално да обезпечи лицата, потребители на осигурителното право, към които е насочена и които защитава от възможно най-голям кръг рискове. В отговор на предизвикателствата на динамичните промени в обществено-икономическите взаимоотношения, е осъществена реформа и в

---

¹ Гочев, Г., Б. Манов. Социално осигуряване. Тракия-М, С., 2004, с. 43–56.

² Според Националния осигурителен институт (НОИ) броят на пенсионерите към 31.12.2015 г. е 2 178 123, към 31.12.2016 г. е 2 181 356, а към 30.06.2017 г. е 2 172 185 души <http://www.nssi.bg/aboutbg/st/statistic/152-pensions>.

осигурителната система.³ Реформата в социалното осигуряване в условията на преход е функция не само от промените в икономиката, но и в политиките, ценностната система, нагласите, народопсихологията, морала, правно-нормативните отношения, демографското възпроизводство и др.⁴ Целта на реформата е запазване на стабилността и ефективността на осигурителната система в България. Решаването на този въпрос е възможно, чрез преодоляването на редица взаимосвързани проблеми, касаещи обществено-икономически взаимоотношения към момента на промените. По-съществените решения се изразяват в следното:⁵

- Избор на осигурителна система (частна или държавна), т.е. дали отговорността да се носи от държавата или от отделните индивиди. В България е избран тристълбовия модел на осигурителна система (I стълб – Държавно обществено осигуряване, II стълб – Допълнително задължително осигуряване в капиталов фонд, III стълб – доброволно участие в частна капиталова осигурителна схема).⁶

- Начин на участието в осигурителната система – чрез осигурителни вноски, начислени върху доходите от трудова дейност.

- Времеви диапазон за придобиване на права – произтичат от продължителността на участие в осигурителната система и плащанията към потребителите, е необходимо да са адекватни на осигурителния принос.

- Финансиране на дейността на осигурителната система – от осигурителни вноски и капиталова структура в системата на Държавното

---

³ По Христосков, Й. Реформите в социалното осигуряване (предизвикателства и решения). Изд. на ВУЗФ, С., 2010.

⁴ Павлов, Н. Либерализация на социалното осигуряване. Абагар, В. Търново, 2007, с. 22–142.

⁵ Терзиев, В. Политики и инструменти за социално развитие. Изд. Академия за иновации и устойчивост. Пловдив, 2017, с. 21–31.

⁶ Виж <https://www.fsc.bg/bg/za-potrebitelya/chesto-zadavani-vaproosi/osiguriteln-pazar/> Комисия за финансов надзор

обществено осигуряване, с участието на бюджетни трансфери от Държавния бюджет.

- Разпределение на осигурителната тежест – в България осигурителните отговорности се разпределят между работодателя и работника в съотношение 60:40 за краткосрочните рискове и между работодателя, работника и държавата в съотношение 10:8:12 за рисковете инвалидност, старост и смърт.⁷

Проблемен въпрос при реформата на социалното осигуряване е времевият фактор за придобиване на социално-осигурителни права. Усложнените квалификационни условия за придобиване на права имат за цел подобряване на финансовата стабилност на системата, но от друга страна поражда редица проблеми. Широко дискутиран е въпроса с възрастта за излизане в пенсия. В заложения план на реформата на осигурителната система, пенсионната възраст е увеличена от 1 януари 2017 г. с по няколко месеца на година, до достигане на 65 години за мъжете и 63 за жените.⁸ Освен посочените, могат да се открият и следните по-съществени проблеми:

- Емиграцията, води до намаляване на участниците в българската осигурителна система, което в съвкупност с икономическото реструктуриране е фактор за влошаване на коефициента на системна зависимост⁹.

---

⁷ <https://nar.bg/page?id=468> Национална агенция за приходите

⁸ Терзиев, В. Политики и инструменти за социално развитие. Изд. Академия за иновации и устойчивост. Пловдив, 2017, с. 21–31.

⁹ По данни на НОИ коефициентът на системна зависимост представлява съотношение между броя на пенсионерите и броя на работещите в официалната икономика, върху чиито доходи се начисляват осигурителните вноски. В резултат на посочените неблагоприятни фактори този показател у нас е 0.8, т.е. на 100 заети се падат 80 пенсионери. <http://www.noi.bg/newsbg>

- Хроничен недостиг на средства за осъществяване на плащания към придобилите права потребители очертава бъдещ дефицит в големи размери и финансова неустойчивост на осигурителната система.

- Лесен достъп до получаване на права за ползвателите на осигурителната система и лесно придобиване на участие в осигурителната схема, без реално финансово покритие.

- Използване на осигурителната система за политически цели, масово прилагане на ранно използване на права, като средство за намаляване на безработицата и туширане на общественото напрежение от закриването на различни отрасли на икономиката, във връзка с икономическото реструктуриране на основния производствен капитал.

- Неоценена социална справедливост и нисък размер на плащанията, непокриващи нуждите на потребителите и засягащи големи по количество социални групи. В България, особено ниски са размерите на пенсиите. По данни на НОИ, коефициентът на заместване на дохода, измерен като съотношение между средната пенсия и средния брутен осигурителен доход, е 44 на сто, с тенденция към намаление поради смяна на формулата за индексация на пенсиите.¹⁰

Разглеждането на социалното осигуряване като социална организация и изследване на поведението на субектите в нея, както и факта, че системите на социалното осигуряване са функция на материалните обществени взаимоотношения, гарантиращи социалния мир, могат да се очертаят някои общовалидни проблеми.

Проблеми от обществено-политически характер – свързани са с избора на социално осигурителен модел. В исторически аспект, страните от Централна и Източна Европа след края на Втората световна война попаднат

---

¹⁰ Терзиев, В. Политики и инструменти за социално развитие. Изд. Академия за иновации и устойчивост. Пловдив, 2017, с. 21-31.

в глобалното противостоене на идеята за социалното равенство, прокламирана от комунизма и изповядваните ценности.¹¹ От гледна точка на историческите събития, за сравнително кратък период от време, е упражнен общественно-политически инженеринг два пъти, което оказва тежки последици за социалното осигуряване. Има се предвид замяната на изградените до Втората световна война осигурителни отношения с държавно-бюджетната система на финансиране на социалното осигуряване и преминаването, или по-скоро завръщането, към вече наложилите се като модели разходопокривни и капиталови системи в социалното осигуряване след политическите промени в края на 80-те години на ХХ век. Тези два прехода стават чрез общественно-политически инженеринг и преминаване от капиталистическа към социалистическа, планова икономика и отново към капиталистическа – пазарна икономика.¹²

Проблеми от методологически характер – изразяват се предимно във възгледите по устройството, избора на схемите, техниките, които се използват за планиране и покриване на разходите по защитната дейност на осигурителната система. Като функция на противоречията на теоретико-идейна основа са концепциите за използване или за неизползване като инструмент за управление на икономическите процеси чрез схемите за социалното осигуряване, което оказва съществена роля в проявяването на проблеми от методологически характер. Споменатите противоречия са провокирани от различните позиции на водещите специалисти в сферата на социалното осигуряване, осъществяващи стратегически политики в тази насока, са привърженици или противници на финансовата устойчивост и

---

¹¹ Ганев, Г. Поредният пенсионен проблем. 26.09.2016. <https://forbesbulgaria.bg/>

¹² Христосков, Й. Реформите в социалното осигуряване (предизвикателства и решения). Изд. на ВУЗФ, С., 2010.

функциите на осигурителната система.¹³ Тук се поставят спорните въпроси за намаляването на осигурителните вноски, с цел стимулиране на икономиката, размерът на субсидиите от държавния бюджет и нарастване на делът на косвените данъци за сметка на приходите от вноски и преки данъци, начинът на индексване на пенсиите и други. От тази гледна точка могат да се определят лицата, осъществяващи политики в сферата на социалното осигуряване, като консерватори и либерали, а методологическите подходи в институционализацията и управлението на социалното осигуряване като консервативно и либерално, с всички произтичащи от това активи и негативи.¹⁴

Проблеми от субективен характер – произтичат от взаимовръзката между субектите, участващи в осигурителната система. Човекът като биологичен вид има естествен стремеж за оцеляване в жизнената среда, като се приспособява максимално към нея от една страна, а от друга – приспособява средата към своите потребности, т.е. той се стреми да получава максимално количество блага срещу минимално извършени от него усилия, което е и същността на икономическия човек. Умишлено или поради неразбиране на същността на социалното осигуряване от гледна точка на времето, моментния субективен интерес се сблъсква с дългосрочните цели на осигурителната система. Това обстоятелство е предпоставка за възникване на проблеми при ползване на осигурителни права от осигурените и адекватността на плащанията, извършвани от осигурителната система и нейната времева устойчивост. Субективният

---

¹³ За да се повиши устойчивостта на пенсионната система, протича процес на преминаване към многостълбови (многоколонни) системи, в които разходопокривната система се допълва с пенсионни фондове на капиталовопокривен тип. Данева, И. Гаранциите в пенсионните планове на база дефинирани вноски. 2014. http://ibsedu.bg/media/Trudove/2014/139_161.pdf с. 132–161.

¹⁴ Христосков, Й. Реформите в социалното осигуряване (предизвикателства и решения). Изд. на ВУЗФ, С., 2010.

характер на това противоречие се изразява в опитите на всяка една от страните, участващи в осигурителния процес, да извлече максимална изгода за себе си, както по отношение на генериране на по-малко разходи за участие в системата, така и в увеличаване на благата, предоставяни от системата при настъпване на осигурително събитие.

***

Основната причина за възникването на проблеми и противоречия в общественото осигуряване е липсата на доверие в пенсионната система на България, която се променя ежегодно.¹⁵ Нестабилната и често променяна нормативна уредба, неудачните законодателни и други управленски решения, както и демографските, икономическите, социалните и други обективни процеси, задълбочават проблемите в социално осигурителната система. Осигурителната система в България не създава интерес у бизнеса и домакинствата да генерират доходи както за себе си, така и за осигурителните фондове. Проблемен е въпроса и с успешното функциониране на разходопокривната система в дългосрочен план, защото съотношението на броя на пенсионерите към броя на работещите нараства, което допринася за отрицателна възвръщаемост на системата като цяло, което е предпоставка за неустойчивост на системата.

Своевременното идентифициране на възникващите проблеми и намирането на подходящи методи за разрешаването им, биха довели до връщане на доверието в осигурителната система в обществото и нейната финансова устойчивост.

---

¹⁵ Кодексът за социално осигуряване претърпява средно годишно по 7 поправки Вж. Кодекс за социално осигуряване. ДВ, бр. 110/1999, загл. изм. ДВ, бр. 67/2003, посл. изм.и доп. ДВ, бр. 95/ 29.11.2016 г.

Библиография

1. Гочев, Г., Б. Манов. Социално осигуряване. Тракия-М, С., 2004.
2. Данева, И. Гаранциите в пенсионните планове на база дефинирани вноски. 2014. http://ibsedu.bg/media/Trudove/2014/139_161.pdf
3. Павлов, Н. Либерализация на социалното осигуряване. Абагар. В. Търново, 2007; Терзиев, В. Политики и инструменти за социално развитие. Изд. Академия за иновации и устойчивост. Пловдив, 2017.
4. Христосков, Й. Реформите в социалното осигуряване (предизвикателства и решения). Изд. на ВУЗФ, С., 2010.
5. Кодекс за социално осигуряване. ДВ, бр. 110/1999, загл. изм. ДВ, бр. 67/2003, посл.изм.и доп. ДВ, бр. 95/ 29.11.2016 г.
6. Комисия за финансов надзор <https://www.fsc.bg/bg/za-potrebitelya/chestozadavani-vaproso/osiguritelen-pazar/>
7. Национална агенция за приходите <https://nap.bg/page?id=468>
8. Национален осигурителен институт
<http://www.nssi.bg/aboutbg/st/statistic/152-pensions>